

TEORINIS MOKOMOSIOS KONTROLĖS PAGRINDIMAS

Rasa Sklizmantaitė, Aleksandras Velička

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva

El. paštas vvka@vv.vgtu.lt

Ši problema nėra nauja metodikos moksliniame tiriamajame darbe, tačiau į daugelį klausimų nėra atsakyta. Iki šiol nėra nustatyta mokymo kontrolės esmė, kontrolės rūšys, priemonės ir būdai, naudojami konkrečiame kalbinės veiklos mokymo etape, nesukurta reikiama mokymo kontrolės metodika, nepakankamai konkretizuota kontrolės funkcijos ir jos atlikimo reikalavimai.

Reikšminiai žodžiai: mokymo kontrolė, kontrolės funkcijos ir rūšys, kontrolės priemonės, kontrolės reikalavimai, kontrolės atlikimo būdai.

Įvadas

Kalbant apie mokymo proceso kontrolę pirmiausia išskirtinos trys problemos:

- 1) kontrolės objektai ir kriterijai, padedantys nustatyti kalbinės veiklos rūšies išmokimo lygį;
- 2) kontrolės priemonių, kurios turėtų būti adekvačios tikrinimo objektams, parinkimas;
- 3) kontrolės rezultatų apskaita ir naudojimas norint toliau tobulinti mokymo procesą.

Tyrimo tikslas – nustatyti, remiantis metodikos teoriniu darbu ir mokomųjų priemonių analize, asmenine ir VGTU Užsienio kalbų katedros dėstytojų patirtimi, mokymo kontrolės esmę ir turinį dėstant užsienio kalbas, jos funkcijas, konkretizuoti kontrolės reikalavimus.

Tyrimo metodai: mokomosios ir mokslinės literatūros analizė, pedagoginis stebėjimas, praktinio darbo apibendrinimas.

Tiriamąjo darbo analizė

Kontroliuojant per užsienio kalbos pratybas, galima siekti įvairių tikslų. Tačiau kontrolė jokių

būdų negali būti savitiksliis dalykas. Jos pobūdis yra mokomasis. Kontrolė skatina tobulinti mokomąjį procesą, mažai efektyvius darbo būdus keisti gerokai efektyvesniais, sudaryti palankias sąlygas mokomajam procesui koreguoti ir praktiniam kalbos mokėjimui gerinti. Su šiais reikalavimais glaudžiai yra susijusios trys anksčiau minėtosios kontrolės funkcijos.

Išnagrinėkime šias kontrolės funkcijas išsamiau. **Pirmoji kontrolės funkcija – diagnostinė.** Diagnostinė, arba koreguojamoji, padeda nustatyti išmokimo rezultatus ir išryškinti trūkumus. Toks būtų lakoniškas ir bendras šios funkcijos apibūdinimas. Šia funkcija nustatoma, kaip studentai išmoko kalbos dalykus, kiek tvirti jų mokėjimai ir įgūdžiai, ką šia linkme reikėtų daryti norint gerinti kalbos išmokimo lygį. Koreguojanti kontrolės funkcija rodo, kokių naujovių reikia mokomajam procesui, kad jis būtų efektyvesnis ir našesnis. Itin daug reikšmės šiuo atveju turi ilgalaikis dėstytojo studentų stebėjimas: kaip greitai kiekvienas iš jų daro pažangą ir kokios jų galimybės ir gabumai pažangai daryti. Toks stebėjimas skatina gerai išmokti kalbos dalykus ir įveikti mokymosi sunkumus.

Antroji – prevencinė-auklėjamoji funkcija leidžia dėstytojui atkreipti studento dėmesį į tai, kokie kalbos dalykai, mokėjimai ir įgūdžiai turi būti tikrinami pirmiausia, kokius reikalavimus kelia dėstytojas, kas mokant ir mokantis yra taisytina.

Mes pastebėjome, kad ši prevencinė kontrolės funkcija yra itin vertinga rengiantis kontroliniams darbams.

Drausminanti kontrolės funkcija skatina studentus siekti naujų tikslų mokantis kalbos, kelia studentų atsakomybę.

Pedagoginio proceso stebėjimas išryškino, kad šios kontrolės funkcijos būna efektyvios, jei laikomasi kontrolės principų – adekvatumo ir masiškumo. Laikantis adekvatumo principo, svarbu pateikti vienodus mokymo programos reikalavimus visiems besimokantiejiems. Tai įmanoma padaryti tik tada, kai išmokimo lygis yra tikrinamas pateikiant vienodo sunkumo kontrolės užduotis. Laikantis masiškumo principo, reikia taikyti tokius kontrolės būdus, kurie stiprina grįžtamąjį ryšį. Šis kontrolės principas gerai realizuojamas taikant programuotą mokymą, kur kontrolė turi išskirtinę reikšmę.

Iš kontrolės principų išplaukia ir pagrindiniai kontrolės reikalavimai:

- 1) nuolatinis studentų pažangumo kontrolės pobūdis. Nuolatinė kontrolė verčia studentus sistemingai dirbti, nes be jos praktiškai ugdyti mokėjimus ir įgūdžius neįmanoma. Pagaliau nuolatinė kontrolė leidžia dėstytojui išvengti klaidų ir atsitiktinumų parenkant kontrolės objektus, daro ją tolygią;
- 2) kontrolės visapusiškumas skatina tikrinti visų kalbinės veiklos rūšių išmokimo lygį ir kalbos dalykų visumą;
- 3) diferencijuotas kontrolės pobūdis realizuojamas atsižvelgiant į kalbos dalykų išmokimo sunkumus. Jis leidžia pasirinkti kontrolės metodiką ir jos formas, kurios yra adekvačios kontrolės objektams ir studentų galimybėms (Сорокина 2001: 207–228).

4) kontrolės objektyvumas remiasi kontrolės kriterijais, kurie studentams yra žinomi ir kurių dėstytojas privalo griežtai laikytis. Dėstytojo reiklumas turi derintis su tinkamu dėmesiu kiekvienam studentui, jam derėtų diegti studento tikėjimą savo jėgomis.

5) pažymys arba įvertinimas, kurį gauna studentas, privalo būti pirmiausia auklėjamojo-skatinamojo pobūdžio ir ugdyti mokymosi motyvus.

Kontrolės objektai. Kontrolės objektas per užsienio kalbos pratybas yra kalbos mokėjimai ir įgūdžiai, t. y. kalbinės veiklos rūšių išmokimo lygis.

Metodinėje literatūroje yra mėginimų nustatyti mokėjimų ir įgūdžių reikalavimus ir kriterijus (Вайсбург 1982: 12–27).

Tikrinant komunikatyviuosius mokėjimus, įvertinamas studento vienas ar kitas kalbinės veiklos kompetencijos lygis. Pvz., kalbėjimo – dialogo ir monologo mokėjimų lygį, audityviojo supratimo – dialogo ar monologo kalbos supratimo išsamumas ir nuodugnumas išklausių įrašą arba glaudžiai bendraujant, skaitant – gebėjimas gauti informaciją iš skaitomo teksto.

Metodinėje literatūroje išskiriami ir pagrindiniai, ir papildomi kriterijai realiam kalbinės veiklos rūšių išmokimo lygiui įvertinti (Цетлин 1970: 25–41).

Pagrindiniai kriterijai, kuriuos pateikiame toliau, mūsų manymu, leidžia nustatyti kalbinės veiklos rūšių mokėjimo lygį.

Kokybiniai kalbėjimo rodikliai: studento pasakymo atitikimas temą ir jos naudojimo išsamumas, kalbos savarankiškumo lygis ir pagaliau teisingo kalbos dalykų vartojimo pobūdis, t. y. atitikimas gramatinės, fonetinės ir leksinės studijuojamos kalbos normos.

Kiekybiniai kalbėjimo rodikliai: pasakymų apimtis, t. y. šnekamojoje kalboje pavartotų kalbos vienetų skaičius.

Reikalavimai dialogo kalbai: iš pradžių gebėjimas vesti monologą (keisti informaciją, nuomonėmis), naudotis trumpomis klausimų ir atsakymų replikomis (išreikšti sutikimą arba nesutikimą), pasiteirauti norint gauti informaciją.

Gramatikos požiūriu vienam studentui teisingų replikų turėtų būti 5–7.

Vėliau studentas privalo gebėti dalyvauti pokalbyje ir derinti trumpas replikas su platesnės apimties pasakymais. Gramatiškai teisingų replikų kiekvienam dialogo dalyviui turi nuolat didėti. Galutinis replikų kiekis turėtų būti 7–9 konkrečioje bendravimo situacijoje.

Reikalavimai monologinei kalbai. Darbo pradžioje mokėti savarankiškai ir nepasirengus pasisakyti konkrečioje situacijoje pavartojant išminktą kalbinę medžiagą: leksiką, sintaksės struktūrą. Studentas privalo gebėti papasakoti apie įvykius, išvardyti faktus ir pateikti savo požiūrį į juos. Pasisakymo apimtis yra 8–12 gramatiškai teisingų sakinių. Vėlesnėje pakopoje reikia gebėti pagrįsti savo mintį, išreikšti savo poziciją. Pasisakymo apimtis – 10–15 gramatiškai teisingų sakinių.

Kokybiniai audityvinio supratimo rodikliai:

1) suvokiamos kalbos (įrašų arba pokalbio dalyvių) pobūdis; 2) supratimo lygis: bendrasis supratimas, išsamusis, tikslusis.

Pradiniame darbo etape, metodininkų nuomone (Fez 1992: 213–242), privalo suprasti kalbą, kurioje nėra leksikos ir gramatikos naujovių ir yra ne daugiau 1 % tarptautinių žodžių. Girdimo teksto trukmė 1–2 minutės. Sakinyje neturėtų būti daugiau kaip 9–12 žodžių. Tie patys reikalavimai yra ir aukštesnėje pakopoje, bet papildomai yra dar tai, kad girdimame tekste gali būti iki 2 % nežinomų žodžių. Teksto įrašo apimtis 2–4 minutės, tempas 500–700 spaudos ženklų per minutę. Sakinių ilgumas 10–13 žodžių.

Kokybiniai skaitomo teksto supratimo rodikliai – supratimo pobūdis:

- 1) bendrasis vaizdas, išsamus pagrindinių teksto minčių, esamos informacijos, viso teksto turinio supratimas;
- 2) kalbos dalykų pobūdis (tekstai, kuriuose nėra naujų gramatikos ir leksikos dalykų), taip pat ir tekstai, turintys tam tikrą kiekį naujų nežinomų žodžių, teksto adaptavimo lygis.

Kiekybiniai skaitomo teksto supratimo kontrolės rodikliai: skaitymo tempas, jo apimtis.

Per pradinį etapą tyliai skaitytini ir tikrintini grožinės, mokslo populiariosios literatūros srities tekstai, kuriuose nėra naujų kalbos dalykų (leksikos ir gramatikos). Galėtų būti 2–4 % nežinomų žodžių, kuriuos galima būtų suprasti iš konteksto. Skaitymo tempas 350–500 žodžių per minutę. Tolesniame etape skaitytini adaptuoti tekstai be žodyno. Rekomenduojama taip pat skaityti grožinės ir mokslo populiariosios literatūros tekstus, turinčius išminktą leksikos ir gramatikos dalykų. Nežinomų žodžių, suprantamų iš konteksto, kiekis – 2–4 %. Skaitymo tempas 390–500 žodžių per minutę.

Paskui su žodynu taip pat galima skaityti visuomeninę-politinę literatūrą ir mokslo populiariąją literatūrą, kurioje yra 7–10 % nežinomų žodžių. Tokius kokybinius ir kiekybinius kontrolės pratimus siūlo metodininkai.

Kokios turėtų būti kontrolės formos ir rūšys?

Norint atsakyti į šį klausimą, būtina išnagrinėti glaudžiai susijusias metodines ir organizacines kontrolės prielaidas. Tik suderinus metodinius ir organizacinius kontrolės atlikimo reikalavimus, galima išskirti **esamą ir galutinę kontrolę**.

Atsižvelgiant į kontroliuojančius asmenis, išskiriama: 1) dėstytojo kontrolė; 2) studentų tarpusavio kontrolė; 3) savikontrolė.

Nagrinėjant sąvoką studentų „tarpusavio kontrolė“ ir „savikontrolė“ (kai atsižvelgiama į grįžtamąjį ryšį) išskiriami ir jų variantai;

- a) tarpinė tarpusavio kontrolė „naudojant raktus“;
- b) tiesioginė ir laisva savikontrolė nesant grįžtamojo ryšio.

Tarpinė tarpusavio kontrolė atliekama nustatant kalbinės veiklos lygį:

- a) kalbėjimą (pasisakymai pagal temas, atsakymai į klausimus);
- b) skaitymas (teksto supratimas);
- c) klausymasis ir supratimas.

Pagrindinis tiesioginis ir laisvosios savikontrolės objektas turėtų būti pasakymų turinys. Patikrinę pasakymų turinį, studentai, dirbdami poromis, gali atlikti kalbos dalykų formos ir turinio analizę. Jeigu studentai dirba pagal mokomąją programą, visuomet turėtų būti mokymo taisyklės. Metodininkai teigia (Штульман 1984: 21–27), kad, mokantis pagal tokias programas, atsiranda savikontrolės įgūdžių, be to, tai yra viena iš gerų priemonių užsienio kalbai išmokti.

Žinoma, naudojantis savikontrolę, mokymo procese pasitaiko nemažai sunkumų. Dėstytojas turėtų tai žinoti. Būna tokių atvejų, kai:

- 1) studentai nemoka susieti mokymosi ir anksčiau įgytų žinių;
- 2) prasti savikontrolės mokėjimai ir įgūdžiai;
- 3) nesuprantama savikontrolės svarba ir nedaug turima žinių apie ją;
- 4) nėra tikrų savikontrolės motyvų.

Viena savikontrolės formų – savarankiškai rašomi kontroliniai studentų darbai auditorijoje.

Metodininkai, kalbėdami apie kontrolę, išskiria sąvoką **kontrolės metodai**. Mokant užsienio kalbą, tikslinga pagrindiniais tikrinimo metodais laikyti žodinį ir rašytinį metodus. Kadangi kontrolės formos visada yra susijusios su kontrolės metodais, todėl kontrolės rūšimis (metodo ir formos visuma) laikytinos:

- 1) tiesioginė apklausa žodžiu;
- 2) individuali apklausa žodžiu;
- 3) tiesioginė apklausa raštu;
- 4) individuali apklausa žodžiu.

Bet kuri kontrolė turi būti susieta su sąmoningumo ir aktyvumo veiksniais. Tačiau ne visų kontrolės rūšių įtaka, efektyviai tvarkant pažintinę studentų veiklą, yra vienoda, todėl aktyvumo principo bus laikomasi tik tada, jeigu kontrolės metu visi be išimties studentai bus užimti pažintine protine veikla.

Kontrolės priemonės. Nekalbinėje aukštojoje mokykloje naudojamos šios kontrolės priemonės:

- 1) pratimai;
- 2) testai;

3) mokomųjų programų kontrolės komponentai;

4) euristinio pobūdžio kontrolės užduotys.

Šios kontrolės priemonės turėtų atitikti ir bendruosius, ir specifinius reikalavimus, keliamus kontrolės sistemai, kuri aukštojoje nekalbinėje mokykloje taikoma mokant užsienio kalbą.

Išvados

1. Pagrindinis užsienio kalbų mokymo nekalbinėje aukštojoje mokykloje tikslas yra išmokyti pagal programą kalbinės veiklos rūšių (skaitymo, kalbėjimo, rašymo, supratimo iš klausos).
2. Išmoktinas kalbinės rūšies turinys: kalbos dalykai (gramatika, leksika) ir atitinkami mokėjimai ir įgūdžiai, kurie padeda įgyti kalbinės kompetencijos. Kalba šiuo atveju yra komunikacijos priemonė.
3. Kalbinę veiklą, kaip ir bet kurią žmogaus veiklą, sudaro: a) tikslas, kuris atsiranda kaip motyvai; b) vykdymas; c) kontrolė. Šioje struktūroje visi komponentai yra vienodai svarbūs.
4. Rengiant mokomąsias priemones, apibrėžtina:
 - a) kontrolės rūšys; b) kontrolės priemonės; c) bendrieji ir specifiniai reikalavimai, keliami kontrolės priemonėms; d) kontrolės objektai mokymo procese, jos įgyvendinimo būdai ir priemonės.
5. Kontrolės objektai yra kalbos dalykai (gramatika, leksika), taip pat mokėjimai ir įgūdžiai, kurie padeda studentams aktualizuoti kalbos dalykus komunikacijos tikslais.
6. Kontrolė mokymo procese turi sudaryti glaudžią sistemą, kuri turi būti įgyvendinama naudojant mokymo priemones. Tam tikslui turėtų būti sukurta mokymo kontrolės pratimų sistema.

Literatūra

Вайсбурд, М. 1982. «Требования к речевым умениям». *Иностранные языки в школе* 3: 12–27.

Гез, Н. 1992. *Методика обучения иностранным языкам*. Москва: Высшая школа.

Сорокин, Н. 2001. *Дидактика*. Москва: Высшая школа.

Цетлин, В. 1970. *Контроль речевых умений и навыков в обучении иностранным языкам*. Москва: Просвещение.

Штульман, Э. 1984. *Проблема контроля при обучении иностранному языку в вузе*. Таганрог.

THE CONTROL PRIORITIES OF FOREIGN LANGUAGES TEACHING

Rasa Sklizmantaitė, Aleksandras Velička

The same structure is characteristic to the language learning process as well as to every activity. It consists of: 1) the purpose on the basis of motivation; 2) fulfilment; 3) control on the basis of feedback. The article presents the problems connected with the teaching process control. Some kinds of control are described. The objects of control should be definite speech items (lexis, morphology, syntax, phonetics) and all four speech activities. The degree of skills development is the index of student's speech competence.

Keywords: teaching control, functions and kinds of control, means of control, requirements of control, ways of control.

Įteikta 2007-05-18; priimta 2007-05-23